
Review

Tıptaki Değişimin İnsani, Hukuki ve Etik Boyutu

Humanistic, Legal, and Ethical Dimensions of Medical Transformation

E. Elif Vatanoglu-Lutz^a

Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk

Sevtap Metin

İstanbul, 2010, On İki Levha Yayıncılık, 579 sayfa

Uygulamalı bir etkinlik olarak tıp, öznesi ve nesnesi insan olan hekimlik mesleği aracılığı ile hastalıkları engellemek ve tedavi etmek amacı güder. Tıp alanında bilgi üretme yöntemlerinin gelişmesine paralel olarak teşhis ve tedaviye ilişkin bilgiler logaritmik hızla artmaktadır. Ancak hastalıkların teşhis ve tedavisinde yalnız bilgi ve beceri değil, hastalığa ve hastaya özgü değer sorunları ve hukuki süreçler de önemli yer tutmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi profesörü Sevtap Metin tarafından kaleme alınan “Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk” başlıklı kitap, bütün bu değer sorunlarını ve hukuki süreçleri geniş bir perspektifle ele alıyor. Kitabın, alanında yazılan en kapsamlı araştırma ve düşünce eseri olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın önsözde dile getirdiği “yeni yüzyılın biyo-teknoloji yüzyılı olacağı” öngörüsü hem bir gerçekliğe işaret etmekte, hem de kitabın önemini arttırmakta.

^a Doç. Dr. E. Elif Vatanoglu-Lutz, Yeditepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İnönü Mah. Kayışdağı Cad. 26 Ağustos Yerleşimi, Ataşehir, İstanbul 34755
Çalışma alanları: Etik, tıp tarihi, tıp hukuku, sağlık politikaları
Elektronik posta: drvatanoglu@yahoo.com

Kitap üç ana bölümden oluşuyor. Birinci bölüm “Biyo-Tıbbın Sosyo-Kültürel ve Ahlakı Temellendirilmesi” başlığını taşıyor. Bu bölümde biyoetiğin temel konuları arasında yeralan ölüm kavramı, semavi dinlerin hayatın başlangıcına ve yardımcı üreme tekniklerine yaklaşımı ve biyo-tıp alanındaki ahlak teorileri üzerinde durulmakta, günümüzde giderek yaygınlaşan ve hızla yenilenen biyo-tıp teknolojisi sorgulanmakta, kültürel farklılıkların biyoetikteki yansımalarına değinilmektedir. Dünyada ve ülkemizde tıp etiği eğitiminde yaygın olarak kullanılan “ilkecilik” akımı, içeriğindeki dört temel ilke tek tek ele alınarak açıklanmaktadır. Biyo-tıp alanıyla ilgili herkesin faydalanabileceği örneklerle zenginleşen bölüm, özellikle tıp ve hukuk alanında eğitim görenlerin ve çalışanların düşünme, sorgulama ve problem çözme becerisi geliştirmesine ciddi katkılar sağlayacak nitelikte. Bölüm içeriği, insan hakları, onuru, gönenci ve örselenebilirliği kavramlarını tarihsel süreciyle birlikte anlamak için iyi bir fırsat sunuyor. Hastaya biyopsikososyal yaklaşımın önemini anlamayı kolaylaştırıyor. Etik sorunları özellikle hukuk sorunlardan ayırt edebilme konusunda tanımlara yer veren bölüm, sağlık politikaları, ekonomisi ve teknolojisinin hekimlik uğraşına, hekim-hasta ilişkisinin dinamiklerine ve temel değerlerine etkilerini görebilme, yönetebilme, hastasının lehine dönüştürebilme ve hukuki yansımalarını kavrayabilme açısından önemli bilgiler ve ipuçları içeriyor.

İkinci bölüm, “Biyo-Tıp Etiğinin Kapsama Alanındaki Hayatın Başlangıç ve Sonuna İlişkin Temel Konular” başlığını taşıyor. Deontoloji, ahlak ve hukuk gibi normatif sistemleri tanımlayabilme ve aralarındaki farkları değerlendirebilme bilgisini akıcı ve ayrıntılı bir kurguyla ele alan bu bölüm, biyo-tıp ve biyoetik alanlarının değer sorunlarını fark edebilme, hekim-hasta iletişimde etik değerleri koruyabilme, etik ikilemleri çözme becerisini geliştirebilme amacını güden herkes için bir kılavuz olarak değerlendirilebilir.

Hayatın başlangıcına dair etik ikilemler, insan haklarını ve hekimlik uygulamalarındaki değer sorunlarını doğrudan ilgilendirmesi nedeniyle biyoetiğin ana meselelerindedir. Kürtaj ve sezaryenin son dönemde dünyada ve toplumumuzda nasıl yaygın biçimde tartışıldığına, yazılı ve görsel basın-yayın organlarında haberlere konu edildiğine ve haklarında pekçok görüş farklılığı bulunduğu şahit oluyoruz. Bu meseleyi hayatın değeri bakış açısıyla ele alan bölümde çarpıcı açıklamalar ve yorumlar var.

Canlıdan ve ölüden alınan organın, organ parçasının veya dokunun bir başka insanın, işlevini yitirmiş organı veya dokusu yerine aktarılmasını ve bununla ilgili her türlü hazırlık, temin, koruma, saklama ve uygulama koşullarını içeren organ nakli operasyonları, olağanüstü emek, bilgi ve yetkinlik isteyen, insanlık ve bilim adına çok önemli ve öncü nitelikte gelişmelerdir. İnsan hayatını kurtarmak, uzatmak, hayatın niteliğini geliştirmek, tedavi etmek amacıyla yapılan organ nakli operasyonlarının tıbbi, etik ve hukuki boyutları birçok farklı görüş ve tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Bir başka hayatı kurtarmak için canlı bedene dokunmak yerine kök hücre araştırmaları gibi yeni teknolojilerden yararlanmak üzere çalışmalar yapılmaktadır. Organ bağıışı için kamuoyunda duyarlılık, güven, bilinç ve destek yaratacak bilgi temelli aydınlatıcı kampanyalar yürütülmesi önemlidir. Kitabın bu bölümünde beyin ölümü kavramı bütün yönleriyle geniş çapta ele alınmış; organ naklinin insan varlığının biricikliği ve değeri öncelenerek, insan onuru ve kişiliği korunarak, ırk, din, dil, cinsiyet ayrımı gözetmeden, insan temel hak ve özgürlüklerine saygılı biçimde gerçekleştirilmesine dair değerli bilgilere yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm ise “Biyo-Tıp Meselelerinin Adalet ve Hukuk Boyutu” başlığını taşımaktadır. Tıbbın evrimi ve bireyin devlet ve toplum karşısında güçlenmesi, hukuk ve deontolojide değerlerin ve kuralların sorgulanmasını ve değişmesini gündeme getiriyor. Hukuk doktrinleri; hak, yetki, ödev, yükümlülük, sorumluluk, adalet gibi kavramların tanımını yapmaya çalışan, hakların kaynağını araştıran ve yöntemli bir zihni çabanın ürünü olan bilgi sistemleridir. Bu bölümde hemen hemen bütün tıp hukuku konularına ait kapsayıcı bir bakış ve bilgilendirme sunulmuş. Bölüm, etik kurulların yapısı ve işleyişiyle ilgili geniş ve faydalı bir değerlendirme içermekte. Klinik araştırmalarda; gönüllülerin güvenlik, esenlik ve haklarının korunması, bilimin ve toplumun çıkarının hiçbir zaman deneğin sağlığı ile ilgili kaygıların üzerine çıkarılmaması ve gönüllülüğün kötüye kullanımının önlenmesi için temel güvence Araştırma Etik Kurullarıdır. Kurullar, araştırma protokollerini önceden gözden geçirip gerekli işlemleri yaparak kamu güvencesini sağlamaktadır. Bu bölümde, tıp etiği alanının önemli belirleyicilerinden olan Dünya Hekimler Birliği Bildirgelerine hiç yer verilmemiş olması bir eksiklik gibi görünse de, bölümün içeriği kendi içinde bir bütünlüğe ve akışa sahip.

Sağlık hizmetlerinin ve teknolojilerinin bilimsel, hukuki, etik standartlara uygun olarak hastaya ulaşması için bütün tarafların, devlet organlarının, yasa koyucuların, sağlık kurumlarının, sağlık çalışanlarının, meslek örgütlerinin, uzmanlık derneklerinin, yazılı ve görsel medyanın ve tek tek bireylerin, hastanın yararı ve toplumun ihtiyaçları çerçevesinde sorumluluklarını yerine getirmek üzere işbirliği yapması gerekir. Sevtap Metin'in "Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk" isimli eseri bu ihtiyaca bütüncül bakış açısıyla yaklaşan bir çalışma. Akademisyenlere olduğu kadar akademisyen olmayanlara da hitap eden rahat anlaşılır dili ve akıcı, sürükleyici anlatımı, kitabın güçlü yönlerinden biri olarak vurgulanmalıdır.

Tıp fakültesinden mezun olan her hekimin öncelikle, tarihi ve felsefi tartışmaları takip edebilen, olaylara yeni ve alternatif yaklaşımlar sunabilen bir aydın kimliğine sahip olması beklenir. Hekim, yaşadığı toplumun sorunlarını izlemek, tahlil etmek ve sorumluluk bilinci ile kendi görüşlerini oluşturmak durumundadır. Öte yandan, hukuk fakültesi mezunlarının da biyo-tıp meselelerinin hukuk ve adalet boyutu üzerinde giderek daha çok düşünmeleri ve fikir üretmeleri beklenmektedir. Biyo-tıbbın sosyo-kültürel ve ahlaki temellerini yetkinlikle ortaya koyan "Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk", mesleki kimliğini ve onu oluşturan değerler bütününe bilme ve buna uygun tutum ve davranışlar geliştirme kaygısı duyan bütün tıp ve hukuk mensupları için bir başucu kaynağıdır.